

Конфронтація цих двох світів дала одну з найвидатніших саркастичних сцен: приїзд Джозефа Сліма, «полонуса з Америки», який впадає у патріотичний транс й проголошує спіч про національну символіку «бігосу й голонки». Але для Редлінського вже все зрозуміло: відсахнувшись від Сходу, Польща кинулася в обійми Заходу. Для нього - це однаково трагічно, бо країна віддана у жертву продавально-купувальній машині капіталізму. Для нього – це ще один варіант колонізації, тому дуже невтішний момент в історії трансформацій Польщі.

У творчості Редлінського можна відстежити певну послідовно розвинену ідею. Протягом майже усіх своїх романів він спонукає читача слідкувати за змінами, що відбуваються з його земляками. Як пише Лешек Жулінський, це своєрідна «Книга Виходу» з Таплярів та Видмухова до «Ньюйорку та Гамерики», й повернення – на щиті...[www.zulinski.pl].

Отже, на початку був селянський Рабарбар. Кінцевим пунктом стало місто міст – Нью-Йорк. Історія світу в творах Редлінського проходить від аграрного до урбанізованого, індустріального. Головна проблема на шляху цих трансформацій – це визначитися з тим, чи це дійсно еволюція й якою ціною вона дається, про що письменник й пише усе життя.

1. *Bereza H.* Związki naturalne. – W., 1978, s 344. 2. *Burkot S.* Proza powojenna 1945-1980. – W., 1984. 3. *Kulesza D.* Poza granicami literatury./http//bg.uwb.edu.pl. 4. Redliński E. Konopielka. – W., 1973. 5. Redliński E. Awans. - W., 1973. 6. Redliński E. Dolorado. – W., 1994. 7. Redliński E. Szczuropolacy. Podsluchowisko. - W., 1994. 8. Redliński E. Transformejszen, czyli jak golonka z hamburgerem tańcowała. (Reportarz optymistyczny). - W., 2002. 9. Żuliński L. Problem z Redlińskim./ www.zulinski.pl

С.О. Чернишова, канд. філол. н., асист.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ТА НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОСТІ В.С. МОЕМА

У статті зроблено огляд сучасних наукових підходів до вивчення прози англійського письменника В.С.Моема у вітчизняному та зарубіжному літературознавстві.

Ключові слова: мас-культурні студії, постколоніалізм, гей-лесбійські, гендерні студії.

В статье сделан обзор современных научных подходов к изучению прозы английского писателя У.С.Моема в отечественном и зарубежном литературоведении.

Ключевые слова: масс-культурные исследования, постколониализм, гей-лесбианские, гендерные исследования.

The article deals with the review of modern scientific points upon studying works by the English writer W.S. Maugham in home and foreign literary criticism.

Key words: mass-cultural studies, post-colonialism, gay-lesbian, gender studies.

«Чи є Сомерсет Моем найбільш дискутованим письменником ХХ століття?», - так ставила питання газета «Дейлі Мейл». І це формулювання відбиває заплутану ситуацію, що нині склалась у сучасній англїстиці. Адже нині ведеться дискусія про включення В.С.Моема до канону англїської літератури. Тому актуальність цієї статті викликана потребою визначити основні підходи сучасного вивчення творчості англїського письменника.

Як свідчать результати дослідження Р.Чорній «Творчість В.С.Моема в українській і російській рецепції і перекладах» [Чорній 2006, 5], а також антологія «W. Somerset Maugham: The Critical Heritage» Ентоні Куртіса та Джона Вайтхеда [Curtis, Whitehead 1997, 20], рецепція початків творчості письменника характеризувалася обережністю (як свідчить антологія, його твори до 15 року отримали 36 рецензій, 14 із яких - без підпису), у 1930-х роках популярність письменника зростає й перетнула британські кордони (критичні оцінки У.Фостера, К.Лівіса, Ф. Свіннертона, Б.Брехта), подальші роки представлені компаративними дослідженнями, опосередкованими біографічним методом. У роки II Світової війни Моем завойовує популярність у США, що започаткувало позитивні зміни у ставленні до постаті письменника і його доробку у Великій Британії. У останнє двадцятиліття життя письменника його творчість отримує все вищі оцінки. У цей час дослідники прагнуть визначити його місце і роль в історії англїської літератури (Дж. Брофі, К.Пфейфер, Р.Корделл, М.Тюнер, Б.Кларк, Г.Фрїдл), формуються наукові центри вивчення його творчої діяльності (США-1950, Японія-1960).

Але попри це, ще у середині ХХ ст. сформувалася думка, що «його творам бракує текстури і глибини, незграбність його символізму є очевидною, сюжети - надуманими, а мова - хоч і вишукана, але тяжіє до кліше» (так формулює претензії критики один із сучасних дослідників творчості В.С.Моема

Філіп Холден [Holden 1996, 11]). Негативну оцінку творчість письменника отримала і у роботах Едмунда Вілсона, який наділяє її епітетами «банальна», «аматорська», «позбавлена уяви», називає письменника колишнім школярем, що не має жодного таланту до літератури, а проте продовжує писати, не дбаючи про розвиток стилю і техніки [Wilson 1946, 19]. Так само і М.К.Найк відмовляє Моему у місці серед великих письменників світу. За кілька років до смерті письменника Карл Г.Пфайфер опублікував літературний портрет В.С.Моема, де зазначив, що він має значний престиж, але нетверду репутацію, передбачаючи, що у майбутньому його цінуватимуть більше, ніж тепер. І нині відхід англістики від ліберального гуманізму спричинив нову хвилю уваги до творчості письменника, водночас переглядається і контекст його творчості, зокрема, Р.Овераа [Overaa 2010,17] характеризує творчість В.С.Моема як модерністську, наполягаючи на важливості для цього мистецького руху східної філософії. Щоправда, аргументам дослідника бракує переконливості, а текстуальному аналізу - глибини.

Вивчення спадщини письменника має тривалу традицію і у вітчизняному літературознавстві, однак нині є потреба переглянути деякі висновки і по-новому підійти до творчості англійського письменника. Важливим кроком на шляху такого перегляду є робота О.Вержанської «Етичні та естетичні погляди У.С.Моема у контексті масової культури» [Вержанська 2006, 1], що розглядає творчість письменника як матеріал для осмислення складного механізму взаємодії та стосунків масової та елітарної культури. Дослідниця твердить, що аналіз творчості В.С.Моема дозволяє відтворити тонкий інструмент новаторських спроб по-новому осмислити проблему стосунків мистецтва й дійсності, особистості й суспільства. У центрі наукових зацікавлень дослідниці - суперечливість етико-естетичних поглядів письменника, який, обравши для себе шлях масового, популярного митця і сформувавши, таким чином, творчу настанову на доступність, розважальність і цікавість, постійно зображував художника-творця модерністського типу, захопленого створенням «нової реальності» й зануреного у свій світ фантазій і образів.

Із подібних позицій розглядає прозу В.С.Моема І. Трикозенко у дисертаційній роботі «Художня проза С.Моема у контексті англійської літератури ХІХ - початку ХХ ст. (Складові успіху)» [Трикозенко 2003, 3]. Узявши епіграфом до свого дослідження Моемові слова: «Я складаю іспит читацькій аудиторії», вона прагне відшукати складники моделі успіху письменника. Спираючись на висновки своїх попередників, зокрема про те, що важливим фактором є оповідна манера письменника: позиція стороннього спостерігача, не схильного до моралізаторства, «вбивча іронія», категорія трагічного,

відповідність національному духу: театральності життя як форми ставлення англіїців до дійсності тощо, І.Трикозенко виділяє такі не менш важливі чинники успіху як використання автором у художній прозі елементів одного з найпопулярніших у масового читача жанрів – жанру мелодрами та елементів пригодницької літератури; дифузії жанрів як принцип сюжетоскладання та використання традиційних героїв «серйозної» літератури – «дивної людини» та колоніста, представлених читачеві у захоплюючій формі.

Вивченню жанрових параметрів прози письменника присвячена не лише робота І.Трикозенко, але й дослідження Ф.Хутиз «Концепція художньої прози Сомерсета Моема в контексті основних теорій роману першої половини ХХ ст. у Великій Британії» [Хутиз 2001, 4], а також О.Пивоварової «Поетика циклу оповідань В.С.Моема «Трепет листу: маленькі історії островів Південного моря» [Пивоварова 2008, 2]. Останнє дослідження пропонує вважати аналізовану збірку циклом, де твірну функцію виконує назва, топос, єдина тематика, повторюваність сюжетно-композиційних блоків, фреймове обрамлення, що формує художню сукупність. Важливим висновком дослідниці є те, що В.С. Моем, поєднавши жанри, створив нову оповідну форму, де новелістичні компоненти ускладнили оповідання, а статичність оповідання гасить стрімку динаміку новели.

Увага до жанрової специфіки оповідань письменника спостерігається і на Заході. Зокрема, йдеться про дослідження С.Арчера «Сомерсет Моем: дослідження малої прози» [Archer 2003, 6], яке водночас демонструє й песимістичну оцінку ліберальним гуманізмом творчості В.С. Моема: нагадавши власне визначення письменником свого місця у літературному процесі (перший серед другорядних), Арчер твердить, що Моем відстає від першого рангу через відсутність інновацій у короткій формі оповідань, неглибоке проникнення у психологію героїв та уникання серйозних проблем свого часу. Однак головне питання, яке ставить це дослідження: чи справді оповідання з добре розробленим сюжетом, як ті, що представлені творчістю В.С.Моема, заслуговують на ту неухагу, якою вони нині оточені? І чи справді сучасна англістика не здатна уважно й повною мірою оцінити виражальні можливості традиційних оповідань, неже стилістичні та формальні інновації переважають усі інші якості письма?

Однак, як вже згадувалося вище, цей песимізм було подолано наприкінці ХХ ст., коли літературознавчі студії відмовились від всеохопних тотальних тлумачень і втілилися у «спеціалізовані» форми критики. Зокрема, інтерес до аналізу колоніального дискурсу викликав зацікавлення метрополіальною прозою В.С.Моема. Проте її постійно порівнювали не на користь останньої із творами канонізованих попередників - Р.Кіплінга та Дж.Конрада: проти

творів Кіплінга тексти Моема недостатньо демонструють фантазію життя у прикордонній зоні між двома культурами, а проти творів Конрада його роботам бракує роздробленої структури. Все ж вивчення своєрідності колоніального у творах письменника має своїх прихильників, більшість із яких зосереджено на Сході.

Якщо у минулі десятиліття були широко досліджені літературні взаємозв'язки С.Моема та Р.Кіплінга, Д.Конрада, А.К.Дойла, а також вплив на формування Моема не лише англійської класики (Дж.Свіфта, Г.Філдінга, Ч.Дікенса, В.Теккерея), але й французької (О.Бальзака, Г.Мопассана) та російської (Ф.Достоевського, А.Чехова), то нині компаративні дослідження натхненні постколоніальними студіями. Зокрема, М. Накаї узалежнює прозу сучасних письменників Океанії (А.Вендт та С.Фіджіль) від творчості В.С.Моема та Р.Л.Стівенсона, вважаючи, що надзавдання останньої – це руйнування стереотипного сприйняття Океанії як раю та втілення поглядів корінного населення. При цьому він підкреслює, що твори Південних морів Стівенсона поєднують як західні традиції, так і полінезійські і передбачають неєвропейського читача, а тому є фактично початком англомовної літератури Океанії. Через це Стівенсон не є антагоністом для сучасних письменників Океанії, яким постає В.С. Моем - йому вони змушені «писати у відповідь» [Nakai, 16]. Зокрема, дослідник проводить паралель між традиційним для В.С.Моема сюжетом т.зв. «деградації» білих у колоніях, власне їхні спроби влитися у місцеву культуру, що зазнають краху, і сюжетами полінезійських письменників, де герої закінчують життя самогубством, усвідомлюючи, що їхня свідомість вже є гібридом двох культур.

У цьому ж аспекті розглядають творчість В.С.Моема і дослідники сучасної китайської літератури, зокрема тих творів, у яких вбачають «переписування» колоніальних зіткнень між Сходом і Заходом. Скажімо, Хсю-Чуанг Депман у дослідженні «Перепишуючи колоніальні зустрічі: Айлінг Чанг, Сомерсет Моем» [Hsiu-Chuang, 13], говорить про свідоме переписування китайською письменницею екзотичних оповідань британського автора, її прагнення озвучити «мовчазних» жителів Сходу й особливо жінок. Звернення до колоніальних текстів у цьому аспекті дослідження передбачає віднайдення «аборигенського» погляду і доведення, що неєвропейський варіант колоніалістської історії прописується у текст.

А найбільшого розголосу отримало дослідження Завія Яхія «Дискурс супротиву колоніалістам», яке пропонує контрдискурсивну стратегію для малазійських читачів колоніальної прози і залучає до розгляду проблеми оповідання «The Force Of Circumstance». Характерно, що автор визначає своє дослідження як «реабілітаційну терапію» для читачів, що стали «істотами

західних звичок і літературних умовностей» [Zawiyah Yahya 2003, 21], і прагне виявити тихий голос туземця у творах В.С.Моема.

Проте на Заході постколоніальне прочитання В.С. Моема є не надто популярним: його твори оминають такі відомі дослідження літератури та колоніалізму як «Колоніальне зіткнення» М.Махуда (1977), «Література й колоніальний досвід» Джефрі Мейера (1973) та «Правило мороку» Патрика Брантлінгера (1988). Причину цього Філіп Холден вбачає у тому, що твори Моема не були частиною канону англійської літератури. Однак один із найвідоміших сучасних дослідників канону Гарольд Блум припускає входження творів Моема до канону так званої хаотичної епохи.

Серед західних досліджень, виконаних з погляду постколоніальних студій, варто згадати роботу Глена Гупера «Змінюючи місця: закордонні історії Сомерсета Моема» [Hooper 1997, 12], у якій стверджується, що увага письменника до етнічних і расових питань робить його твори виразним графічним портретом імперської ідеології, а тому його оповідання потребують перечитання у контексті колоніального та постколоніального письма. Зосередивши увагу на оповіданнях, дія яких відбувається на островах Південних морів, Глен Гупер розглядає проблему зміни *Self in Other Place*, вважаючи її центральною для творів В.С.Моема. При цьому *Self* трактується і як характер, і як ідентичність. Таким чином, дослідження доводить наявність у прозі письменника невизначеності, коли зникає специфіка, та двозначності, які вважаються центральними для колоніального дискурсу.

Постколоніальні студії видаються ефективною методологією, оскільки дають змогу увиразнити художній світ В.С.Моема, дослідивши образи інших культур у його прозі, інтерпретували гібридність і «культурну полівалентність», що широко представлені у його творах, та спробувавши довести, що маргінальність і відчуття «іншості» є джерелом енергії та трансформації.

Поширеним у сучасній англістиці підходом до вивчення творчості В.С.Моема є гей-лесбійські студії, хоча його романи самі по собі активно не тематизують гомосексуальність, і якщо й можливо побачити в них гомоеротичність, то те ж саме можна сказати і про твори більшості номінально чи достовірно гетеросексуальних письменників. Початки такого підходу можна вбачати у роботі «Сомерсет Моем і пошуки свободи» [Calder 1972, 7] Р.Колдера, який висвітлює стосунки Моема з Геральдом Хакстоном. Один із найпомітніших дослідників В.С. Моема у цьому аспекті Філіп Холден стверджує, що найефективнішою стратегією є аналіз накладання гомосексуальних та маскулінних інтенцій, що він і робить у книзі «Орієнтуючись на маскулінність, орієнтуючись на націю: екзотична проза Сомерсета Моема». Дослідник трактує Моема «як письменника, гомосексуальність якого ста-

вить його на точки розлому наративних конструкцій маскулітності й сексуальності, від яких подальші тріщини можуть призвести до уявних спільнот раси і нації» [Holden 1996, 11].

Гендерні студії концентрують свою увагу на питанні жінконенависництва письменника. А. Лосс критикує характеристику жінки як перешкоди для вияву чоловічої обдарованості у романі «The Moon and Sixpence» [Loss 1987, 14]. Вілмон Менард підтримує цей погляд, характеризуючи жіночі образи Моема як «стомлених психопаток» [Menard 1965, 15]. Напротивагу, Кертіс стверджує, що драматичні героїні Моема представлені позитивно, а Колдер наводить біографічні докази, щоб прибрати звинувачення у жінконенависництві. Однак ці два критики лишаються у меншості, назагал жіночі образи характеризуються як такі, що перебувають «не на висоті», і це пояснюють схильністю письменника до альтернативної орієнтації. У дослідженні Сандри Гілберт та Сусани Губар «Країни чоловіків не буде» (1988) піднімається важливе питання нараційного авторитету у дискусії про манеру, у якій оповідання «The Colonel's Lady» ілюструє страх серед письменників-чоловіків «жіночої літературної традиції, існування якої може вичерпати не лише літераторів, але й усіх чоловіків» [Gilbert S., Gubar S. 1988, 9], однак це єдине дослідження творчості В.С.Моема критиками-феміністками.

Важливим напрямком дослідження творчості англійського письменника є роздуми про функцію автора у його творах. Адже сучасний аналіз зазвичай робить чітке розмежування між наратором та письменником, а у творах Моема таке розмежування підкреслено сумнівне: свої твори письменник супроводжує передмовами біографічного характеру, що фактично отожднюють наратора і автора (наприклад, до роману «The Painted Vail»), або ж із легкістю надає нехудожнім нарисам збірки «On a Chinese Screen» статусу художніх, перенісши їх у збірку коротких історій. Е. Кертіс зазначає, що персона В.С.Моема стає все помітнішою, а використання її - все витонченішим у міру розвитку літературної кар'єри автора: «на початку свого творчого шляху письменник не був таким самовпевненим, щоб з'являтися у власних творах як персонаж» [Curtis 1974, 8], а пізніше він до цього не раз вдавався.

Критики майже одногласно позитивно оцінюють об'єктивний стиль нарації письменника, оповідача характеризують як людину, не схильну до ілюзій, із фотографічною точністю спостереження. Р. Колдер зазначає, як мистецьки подано позицію врівноваженої, скептичної людини зі здоровим глуздом, і вважає, що задоволення від читання творів В.С.Моема виникає у результаті спостереження і роздумів, а не співучасті [Calder 1972, 7]. А Дебра Стонер вивчає іронію у прозі Моема як засіб встановлення дистанції між наратором і читачем [Stoner 1989, 18].

Таким чином, сучасна англїстика сформувала широкий спектр підходів до творчості В.С. Моєма, освоєння здобутків яких сприятиме перегляду ідеологічно застарілих поглядів на доробок письменника. У сучасному мезознавстві виділяються мас-культурні, жанрові, постколоніальні, гей-лесбійські, гендерні та наративні студії. Розглядаючи його творчість під різними кутами, вони демонструють багатогранність художнього світу письменника, що доводить: проза В.С.Моєма є актуальним мистецьким явищем у контексті осмислення сучасної багатоманітності світу.

1. *Вержанська О.* Етичні та естетичні погляди У.С.Моєма у контексті масової культури. Автореф. дис... канд. філос. н. – Харків, 2006. – 20 с. 2. *Пивоварова Е.* Поэтика цикла рассказов У.С.Моэма «Трепет листа: маленькие истории островов южного моря». Автореф. дисс... канд. филол. н. - Воронеж, 2008. – 20 с. 3. *Трикозенко И.* Художественная проза С. Моэма в контексте английской литературы XIX - начала XX века (Слагаемые успеха): Дис. ... канд. филол. н. - М., 2003 - 181 с. 4. *Хутыз Ф.* Концепция художественной прозы Сомерсета Моэма в контексте основных теорий романа первой половины XX века в Великобритании. Автореф. дисс. ... канд. филол. н. - Майкоп, 2001. - 20 с. 5. *Чорній П.* Творчість В.С.Моєма в українській і російській рецепції і перекладах. Автореф. дис... канд. філос. н. - Т., 2006. - 18 с. 6. *Archer S.* Somerset Maugham: A Study of the Short Fiction. Twayne's Studies in Short Fiction / S. Archer. New York: Twayne Publishers 1993. - 135 p. 7. *Calder R.W.* Somerset Maugham and the Quest of Freedom / R. Calder. London, 1972. - 324 p. 8. *Curtis A.* The Pattern of Maugham. A critical portrait / A. Curtis. N.Y., 1974. – 278 p. 9. *Gilbert S., Gubar S.* The War of the Words, Volume I of No Man's Land: The Place of the Woman Writer in the Twentieth Century / S. Gilbert, S.Gubar. Yale University Press, 1988 – 447 p. 10. *Glenys R.* The first superstar novelist Somerset Maugham: Is he the most debauched man of the 20th century? / R. Glenys // Режим доступу: <http://www.dailymail.co.uk/femail/article-1209800/The-superstar-novelist-Somerset-Maugham-Is-debauched-man-20th-century.html> 11. *Holden P.* Orienting Masculinity, Orienting Nation: W. Somerset Maugham's Exotic Fiction / P. Holden. Westport, Greenwood Press, 1996. – 170 p. 12. *Hooper G.* Trading Places: Somerset Maugham's Tales from abroad / G.Hooper // Journal of the Short Story in English. - 1997. - №29 / Режим доступу: <http://jsse.revuse.org/index128.html> 13. *Hsiu-Chuang Deppman* *Rewriting Colonial Encounters: Eileen Chang and Somerset Maugham* / H.-C.Deppepman // Режим доступу: <http://english.chass.ncsu.edu/jouvert/v5i2/hcdepp.htm> 14. *Loss A. K.* W. Somerset Maugham / A. Loss. N. Y., 1987. - 132 p. 15. *Menard W.* The Two Worlds of Somerset Maugham / W. Menard. Los Angeles: Sherbourne Press, 1965.

– 374 p. 16. *Nakai M.* Creators of Paradise: Representations of Samoa in Somerset Vaughan’s “The Pool” / M.Nakai // Режим доступу: <http://ir.library.osaka-ac.jp/metadb/up/LIBM RK001/KJ00005398039.pdf> 17. *Overaa R* Eastern Religion and the Dilemmas of the Modern / R. Overaa. A dissertation... for the degree of Doctor of Philosophy University of Washington 2010. – 221 p. 18. *Stoner D.* Ironic designs in the exotic short fiction of W. Somerset Maugham / D. Stoner. A diss. ... PhD, 1989. – 200 p. 19. *Wilson E.* Somerset Maugham and an Antidote / E. Wilson // *New Yorker* XXII, 8 June 1946, P. 96-9. 20. *W. Somerset Maugham: The Critical Heritage* / Ed by Curtis A., Whitehead J. – London: Routledge, 1997. – 470 p. 21. *Zawiyah Yahya*, Resisting Colonialist Discourse (2nd Edition) / Zawiyah Yahya. Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia, 2003. – 254 p.

Т.В. Чужа, канд. філол. н., асист.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ХМЕЛЬНИЧЧИНА В ІСТОРИЧНИХ РОМАНАХ ГЕНРИКА СЕНКЕВИЧА І ЮЗЕФА ІГНАЦІЯ КРАШЕВСЬКОГО

У статті порівнюється зображення Хмельниччини в історичних романах «Вогнем і мечем» Генрика Сенкевича та «Божий гнів» Юзефа Ігнація Крашевського. Аналіз здійснено на рівні стилю, ідейного наповнення і в контексті творчого доробку обох письменників.

Ключові слова: Хмельниччина, історичний роман, козацтво.

В статье сравнивается изображение Хмельниччины в исторических романах Генрика Сенкевича «Огнем и мечем» и «Божий гнев» Юзефа Игнация Крашевского. Анализ проведен на уровне стиля, идейного наполнения и в контексте творческого наследия обоих писателей.

Ключевые слова: Хмельниччина, исторический роман, козацество.

The article compares the image of Khmelnytsky Uprising in the historical novels «With Fire and Sword» by Henryk Sienkiewicz and «God’s Wrath» by Jozef Ignacy Kraszewski. The analysis was performed at the level of style, ideological content and in the context of artistic heritage of both writers.

Key words: Khmelnytsky Uprising, historical novel, Cossackdom.

Висвітлення тематики повстання Хмельницького в історичних романах Ю.І. Крашевського вимагає впровадження у вигляді ретроспекції за його